

Het Nederlandse kleinbedrijf ten opzichte van het Nederlandse grootbedrijf: conjunctureel in (nog) zwaarder weer?

Kleine bedrijven zijn doorgaans minder schokbestendig dan grote bedrijven. Zo schommelt de productie van kleine bedrijven in de loop der tijd meer dan die van grote bedrijven. Een gevolg hiervan lijkt te zijn dat de werkgelegenheidsdynamiek eveneens groter is in het klein- dan in het grootbedrijf. Relatief meer banen worden geschraapt in slechte tijden, maar tevens worden ook meer banen gecreëerd in goede tijden. Momenteel lijkt het kleinbedrijf het meest te lijden. De pijn van het grootbedrijf lijkt te worden verzacht door de conjunctureel betere situatie in de thuislanden van de buitenlandse handelspartners. Van de sterker groeiende economieën, zoals die van het Verenigd Koninkrijk (VK) en de Verenigde Staten (VS), kan het grootbedrijf vruchten plukken. Het kleinbedrijf opereert daarentegen doorgaans dicht bij eigen huis, dus op dit moment in zwaarder weer. Deze en een aantal algemene verschillen tussen het klein- versus het grootbedrijf worden nader belicht in dit artikel. Zo wordt ingegaan op de uiteenlopende ontwikkelingen tussen klein- en grootbedrijf voor wat betreft bedrijfs- en werkgelegenheidscreatie en productiegroei. Het artikel vestigt via deze weg de aandacht op het kleinbedrijf tijdens de huidige laagconjunctuur.

Het klein- versus het grootbedrijf

Nederland telt een groot aantal kleine bedrijven. In vergelijking hiermee is het aantal grote bedrijven gering. Zo betreft het grootbedrijf in Nederland minder dan één procent van het totaal aantal bedrijven. Desalniettemin zorgen de grote bedrijven voor meer dan de helft van de totale Nederlandse werkgelegenheid. In dit licht lijkt de aandacht van beleidsmakers en media voor het grootbedrijf niet onterecht. Overnames of fusies, reorganisaties, boekhoudschandalen of, erger nog, deconfitures van een groot bedrijf brengen immers in veel gevallen een aanzienlijk aantal banen in gevaar. Een goed bestuur is voor een grootbedrijf dus onontbeerlijk. In het kader van regulier onderzoek in Nederland naar *corporate governance* oftewel 'een behoorlijk ondernemingsbestuur' wordt hier momenteel veel aandacht aan besteed.

Op dit moment zou de aandacht daarentegen meer mogen worden verschoven naar de 'kleintjes'. Het kleinere bedrijf, oftewel het midden- en kleinbedrijf (mkb), staat meer dan het grootbedrijf bloot aan de nationale ontwikkelingen. De afzetmarkt ligt immers voor het mkb overwegend in Nederland. De forse slinking van de Nederlandse consumptieve bestedingen van begin dit jaar treft het mkb dus zeker. Hoogstwaarschijnlijk raakt dit het Nederlandse kleinbedrijf het meest. Daarentegen mag worden verwacht dat de ervaringen voor het grootbedrijf, dat vaak een grote buitenlandse afzetmarkt kent zoals bijvoorbeeld de vs, momenteel minder pijnlijk zijn. Het relatief zware economische tij voor het mkb kan naast het teruglopen van de werkgelegenheid aldaar, tevens voor een lang haperen van de banenmotor zorgen. Veel banen, al of niet voor starters, ontstaan immers doorgaans in het kleinere bedrijfsleven.

In dit artikel staat een aantal *algemene* karakteristieke verschillen tussen het Nederlandse klein- en Nederlandse grootbedrijf centraal. Speciale aandacht gaat uit naar de werkgelegenheidsdynamiek van beide typen bedrijven, de bijbehorende beloningsstructuur en de oriëntatie op binnen- en buitenlandse ontwikkelingen. Voorts wordt ingegaan op de prestaties van klein- en grootbedrijf in het huidige conjuncturele beeld, waarin Nederland één van de zwakste broeders van de Westerse landen blijkt te zijn. Tot slot volgt een presentatie van een aantal indicatoren voor het *huidige* wel en wee van het klein- versus het grootbedrijf.

De gehanteerde definitie voor een klein bedrijf in dit artikel is een bedrijf met minder dan tien werknemers. Een eenmanszaak, die geen werknemers telt, valt dus ook onder het kleinbedrijf. Een grootbedrijf is een bedrijf dat honderd of meer werknemers in dienst heeft. Het middenbedrijf is de resterende categorie. Dit betreft dus bedrijven met tien of meer werknemers, maar minder dan honderd. Deze afbakening van klein-, midden- en grootbedrijf is overeenkomstig die van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf.

Verschillen in aantallen bedrijven, banen en beloning

Nederland telt ruim tien keer zo veel kleine dan middelgrote bedrijven. In 2001, bijvoorbeeld, bestond het Nederlandse kleinbedrijf uit om en nabij 640.000 bedrijven en het middenbedrijf uit 56.000 bedrijven. Het grootbedrijf betrof 'slechts' een kleine 7.000 bedrijven. Het Nederlandse grootbedrijf beslaat daarmee

Tabel 1 Aantal Nederlandse bedrijven en banen per bedrijfsgrootte in 2001

	Aantallen		Percentages	
	Bedrijven	Banen	Bedrijven	Banen
Kleinbedrijf (< 10 werknemers) (waaronder eenmanszaken)	639.335 (338.645)	1.157.200 (338.645)	91	17
Middenbedrijf (10 - < 100 werknemers)	56.185	1.833.800	8	26
Grootbedrijf (≥ 100 werknemers)	6.765	4.020.900	1	57
Totaal	702.285	7.011.900	100	100

Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

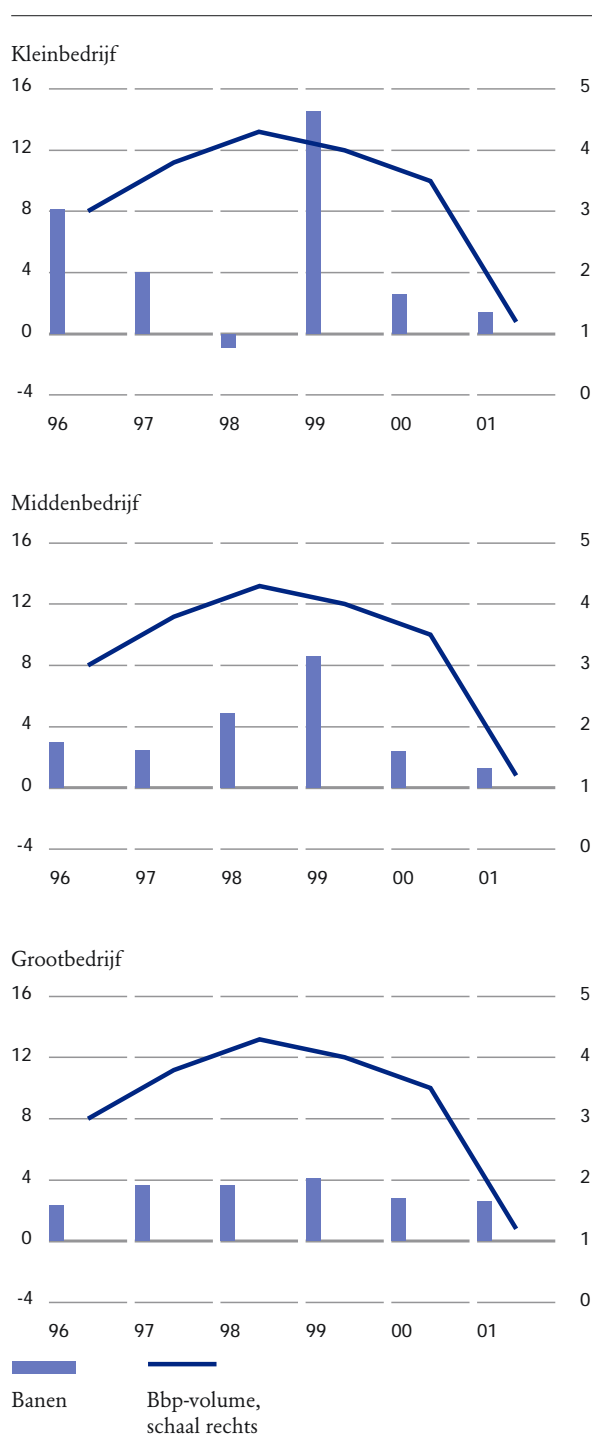
amper 1% van het totaal aantal bedrijven in Nederland. Dit grootbedrijf zorgt daarentegen wel voor het overgrote deel van de werkgelegenheid. In 2001 lag het aantal banen binnen het mkb op bijna 3 miljoen, hetgeen ruim 40% van de totale werkgelegenheid in Nederland was (tabel 1). Over lange periodes gezien is dit aandeel tamelijk stabiel geweest. Duidelijk is echter wel dat het mkb met name net voor de start van het huidige millennium een groter werkgelegenheidsaandeel kreeg ten koste van het grootbedrijf. Hetzelfde geldt voor het aandeel van het mkb op het totaal aantal bedrijven. De verklaring hiervoor is dat de 'banenmotor' van de Nederlandse economie op volle toeren draaide gedurende de periode van hoogconjunctuur. De periode na de lichte economische neergang in 1993 tot aan het huidige millennium, kan worden beschreven als florissant. Gedurende deze golf is de Nederlandse economie geregeld in één adem genoemd met de Amerikaanse economie. In dit kader werd het meermaals bewonderend geduid met de term 'nieuwe economie'. In deze periode startten veel kleine bedrijven, welke in de loop der tijd meer personeel aantrokken en daarmee geleidelijk uitgroeiden tot middelgrote bedrijven. Het topjaar van de groei in het aantal kleine bedrijven lag in 1998, terwijl de groei in het aantal middelgrote bedrijven drie jaar later zijn hoogtepunt bereikte, in 2001.

Grafiek 1 toont de jaarlijkse baangroei per bedrijfs-groote (klein, midden of groot) voor de periode 1996-2001. Tegelijkertijd is de bbp-volumegroei in Nederland weergegeven. Uit de grafiek volgt dat het grootbedrijf een groei doormaakte die varieerde van 2,3% in 1996 tot 4,1% in 1999. Het hoogtepunt in deze zogenoemde 'netto' baangroei in 1999 lag één jaar na het topjaar van de economische groei, waarin de bbp-volumegroei 4,3% betrof. De bruto baancreatie zal nog groter zijn geweest, maar wordt in deze cijfers verhuld door het eveneens aanzienlijke aantal banen dat is vernietigd.

De baangroei in het grootbedrijf kan stabiel worden genoemd vergeleken met de baangroei in het klein- en middenbedrijf. In het kleinbedrijf varieerde deze namelijk van -0,9% tot 14,5% en in het middenbedrijf van 1,3% tot 8,6%. Op het hoogtepunt van deze lange conjunctuurgolf realiseerde het kleinbedrijf een krimp, in 1998 (grafiek 1). Naar het zich laat aanzien zijn op dat moment veel kleine bedrijven uitgroeid tot middelgrote bedrijven. Het totaal aan banen dat gedurende de hier beschouwde zevenjarige periode netto werd gecreëerd is 1.334.000. Ruim één vijfde hiervan ontstond in het kleinbedrijf. Het gros van alle 'nieuwe' banen in elk van de drie grootteklassen waren banen in de finan-

Grafiek 1 Baangroei en bbp-volumegroei in Nederland gedurende de recente hoogconjunctuur

Jaar-op-jaargroei, procenten

Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

ciële en zakelijke dienstverlening. Onder de kleine bedrijven maakten voorts schoonmaakbedrijven een sterke groei door, onder de middelgrote bedrijven

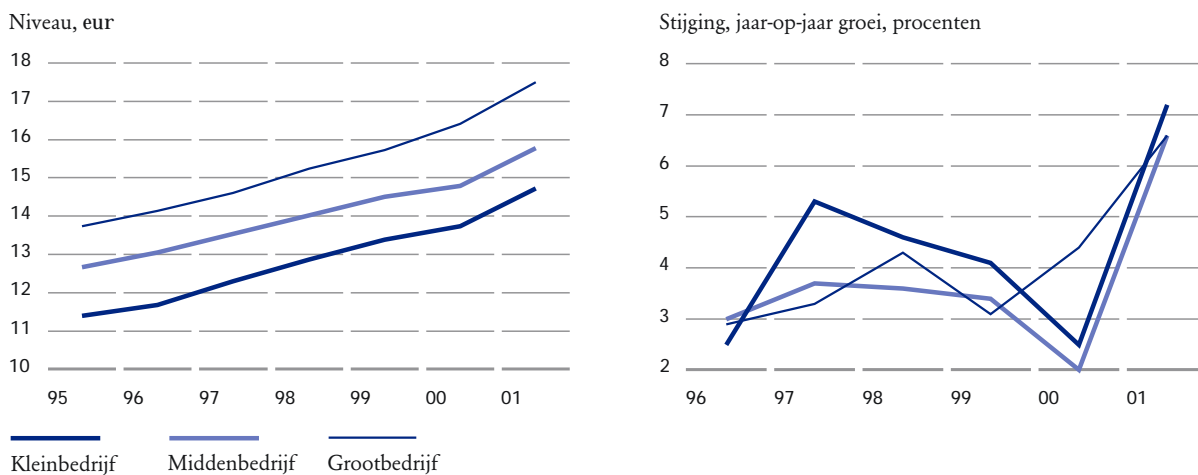
hotels en restaurants, en onder de grote bedrijven verpleeg- en bejaardentehuizen. Opname van deze laatste sector onder 'bedrijven' mag wellicht enigszins verbazen, maar vloeit voort uit het feit dat onder het begrip 'bedrijven' ook de zorg en dienstverlening valt. Het totale bbp, dus het totaal aan geproduceerde goederen en diensten in alle 'bedrijven', is opgesplitst in een beperkt aantal sectoren. Blijkbaar zijn in het bijzonder verpleeg- en bejaardentehuizen sterk in personeelsbestand uitgegroeid van zeer klein naar behoorlijk groot. Deze ontwikkeling zal echter mogelijk meer voortvloeien uit coöperatie-vorming of demografische ontwikkelingen dan uit conjuncturele ontwikkelingen.

Naast de grotere schommelingen in werkgelegenheids-groei voor klein- dan grootbedrijf, ligt een ander blijvend verschil tussen het klein- en het grootbedrijf in de beloning. Zo is het gemiddelde bruto uurloon in het kleinbedrijf ruim twee euro's lager dan het gemiddelde bruto uurloon in het grootbedrijf. In 1996 bedroeg dit respectievelijk eur 11,4 en eur 13,7 voor het klein- en het grootbedrijf. Grafiek 2 toont dat dit bruto uurloon fors is gestegen tot eur 14,7 en eur 17,5 in 2001 voor beide typen bedrijven. Het gemiddelde uurloon in het middenbedrijf lag hier gedurende deze periode immer precies tussenin. Deze verschillen in beloning hangen doorgaans, net als in de overige Westerse landen blijkens de wetenschappelijke literatuur, direct samen met de verschillen in het gemiddelde opleidingsniveau van de werknemers tussen de bedrijfstypen. Het personeel van een grootbedrijf heeft gemiddeld genomen een hogere opleiding genoten dan het personeel van een kleinbedrijf. Grafiek 2 laat verder zien dat de groei van

het bruto uurloon in de jaren 1997, 1998 en 1999 fors hoger is geweest in het kleinbedrijf in vergelijking met het grootbedrijf. Opmerkelijk daarbij is vervolgens de relatief lage loongroei in het kleinbedrijf in 2000. Dit lijkt te stroken met de lagere werkgelegenheids-groei in het midden- en kleinbedrijf. De nijpende krapte van de arbeidsmarkt vlak vóór de eeuwwisseling verminderde immers in 2000 (grafiek 1). Hiermee lijkt de loonontwikkeling in het kleinbedrijf een kortere remweg te hebben. Indien hiertoe aanleiding is, kan het kleinbedrijf op de rem trappen en de loonontwikkeling snel tot stilstand te brengen. Een mogelijke oorzaak hierbij is wellicht de afwezigheid van collectieve arbeidsovereenkomsten. Dit lijkt ook te gelden voor het middenbedrijf, dat eveneens in 2000 een veel lagere gemiddelde bruto loongroei kende in vergelijking met de daaraan voorafgaande jaren van hoogconjunctuur. Deze grotere flexibiliteit in zowel werkgelegenheid als beloning in het mkb, met een bruto uurloongroei van 2% tot 5,3% gedurende 1996-2000, is een groot contrast met de meer rigide loonontwikkeling, van 2,9% tot 4,4% gedurende 1996-2000, en daarmee werkgelegenheids-groei in het grootbedrijf. Het jaar 2001 is een bijzondere situatie. De veel hogere loongroei in dat jaar lijkt deels een gevolg van de terugval in de loonstijging in 2000 (en is nog een voorlopig cijfer).

Sprekend is echter het altijd lagere gemiddelde loon-niveau in het kleinbedrijf in vergelijking met het grootbedrijf en de meer flexibele beloning. Beide zouden een verklaring kunnen vormen voor de grotere flexibiliteit van de werkgelegenheid in het kleinbedrijf in vergelijking met het grootbedrijf. De marginale productiviteit

Grafiek 2 Bruto uurloon in Nederland per grootteklasse

Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

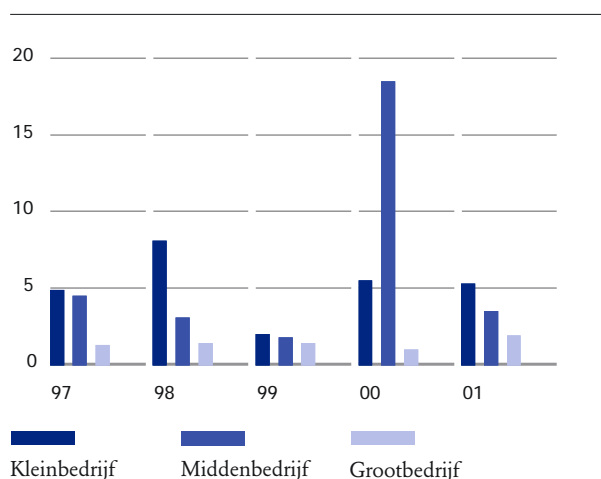
van een gemiddelde werknemer zal in het kleinbedrijf eerder de marginale kosten overtreffen, hetgeen besluitvorming rondom de aannahme van nieuw personeel bij bedrijven kan vergemakkelijken en zelfs versnellen.

Dynamiek in werkgelegenheid en afzet

De dynamiek in werkgelegenheid blijkt overduidelijk groter in het klein- dan in het grootbedrijf. Dit wordt nog eens onderstreept middels de illustratie in grafiek 3. Hierin wordt de variatiecoëfficiënt gegeven, per bedrijfs grootte, van de baangroei in een twintigtal sectoren van de Nederlandse economie. Deze variatiecoëfficiënt is een maatstaf voor spreiding (die de standaardafwijking van de baangroei over de sectoren deelt door de gemiddelde baangroei) en kan tevens worden gezien als een indicatie voor de dynamiek van de werkgelegenheid. Indien de groei van banen in een bepaald jaar in elke sector *hetzelfde* zou zijn geweest, dan zou de hier gehanteerde maatstaf van spreiding nul zijn geweest. Naarmate de baangroei sterker fluctueert tussen de verschillende sectoren binnen de grootteklasse, is de variatiecoëfficiënt groter. Grafiek 3 toont dat de spreiding of werkgelegenheidsdynamiek van de kleine bedrijven het grootst is. Zo blijkt de werkgelegenheids-groei binnen het kleinbedrijf dus sterker te variëren dan de werkgelegenheids-groei binnen het grootbedrijf. De grotere werkgelegenheidsdynamiek van het kleinbedrijf in vergelijking met het grootbedrijf geldt ook voor andere maatstaven.¹

Grafiek 3 Spreiding van de baangroei tussen sectoren per grootteklasse

Variatiecoëfficiënt van de jaar-op-jaar baangroei

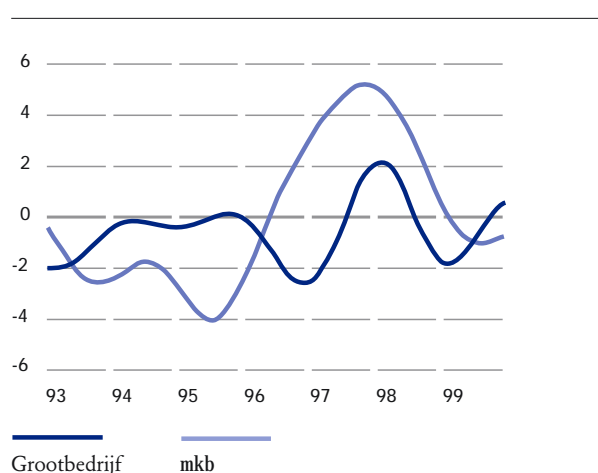
Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Uit voorgaande kan worden geconcludeerd dat het kleinbedrijf doorgaans sterker op schokken reageert dan het grootbedrijf. Dit blijkt niet alleen te gelden op een bepaald moment, maar tevens in de loop der tijd. Zo toont grafiek 4 voor de industrie de conjunctuurcycli van de volume-index van de omzet voor het midden- en het grootbedrijf gedurende de periode 1993-1999. Voor de periode 1993-1996 volgt hieruit dat in deze periode na de lichte inzinking in 1993 (met 0,7% bbp-volume-groei) het middenbedrijf conjunctureel slechter presteerde dan het grootbedrijf. Daar staat tegenover dat het middenbedrijf in de tijden van hoogconjunctuur, met een bbp-volume-groei van 3,8% en 4,3% in respectievelijk 1997 en 1998, een sterkere omzetgroei kende dan het grootbedrijf. De samenhang tussen beide conjunctuurcycli blijkt volgens cbs-berekeningen erg klein te zijn. Naast de werkgelegenheidsdynamiek voor de gehele economie zoals beschouwd in de grafieken 1 en 3, versterkt ook deze illustratie de gedachte van het veel dynamischere klein- en/of middenbedrijf in vergelijking met het grootbedrijf.

Dynamiek in productie en werkgelegenheid lijkt daarmee negatief samen te hangen met bedrijfs-grootte. Hoe groter het bedrijf, hoe minder het varieert in termen van afzet en netto veranderingen in werkgelegenheid. Verklaringen hiervoor zijn waarschijnlijk te vinden in verschillen binnen het brede scala van productdiversificatie, loopbaanperspectieven, financiële draagkracht en schaalvoordelen. Bij grafiek 4 dient

Grafiek 4 Conjunctuurcycli industriële productie middenbedrijf (exclusief bedrijven tot 20 werknemers) en grootbedrijf

Procenten

Bron: Notitie *Conjunctuuronderzoek MKB industrie*, M.F. van Eekelen, Centraal Bureau voor de Statistiek.

overigens wel de opmerking te worden geplaatst dat ze slechts een deel van de gehele economie, namelijk de industrie, en bovendien alleen bedrijven met meer dan 20 werknemers in beschouwing neemt. De in Nederland gevestigde industriële bedrijven produceren om en nabij 25% van de totale Nederlandse productie. Het opnemen van alle sectoren van de economie zou echter naar verwachting eveneens een dergelijk verschil in schokbeweging tonen tussen groot- en middenbedrijf. Een dempend effect in dit geheel heeft waarschijnlijk de overheids- en zorgsector, maar dit zal gering zijn gezien de relatief kleine omvang van hun productie in het geheel. Voorts zou het meenemen van het kleinbedrijf en de kleinere middenbedrijven (van 10 tot 20 werknemers) het verschil tussen het klein- en het grootbedrijf in de amplitudes van de conjunctuurgolven, dat is het verschil tussen het hoogtepunt tijdens de hoogconjunctuur en het dieptepunt tijdens de laagconjunctuur, naar alle waarschijnlijkheid fors versterken. Een klein bedrijf is immers nog kwetsbaarder, maar daarmee ook flexibeler, dan een middelgroot bedrijf. Zo heeft het minder mogelijkheden om in economisch slechtere tijden met een terugloop in afzetmogelijkheden de productie op peil te houden. In economisch goede tijden lijkt het daarentegen volop te profiteren van de additionele afzetmogelijkheden, hoogstwaarschijnlijk vanwege de grote rek in uitbreidingsmogelijkheden.

Nationale en internationale oriëntatie

Om de schokbestendigheid van een bedrijf te bestuderen is een analyse van de mogelijke oorsprong van potentiële economische schokken van belang. Zo zal een aanbodschok in de vorm van bijvoorbeeld een groter arbeidsaanbod positieve effecten hebben op zowel kleine als grote bedrijven. Voor beide typen van bedrijven mag men verwachten dat een ruimere arbeidsmarkt werving en selectie van nieuw personeel zal ver-

gemakkelijken. Bij schokken die de vraag naar eindproducten van bedrijven kunnen treffen, zal de locatie van de vragers een rol spelen. De buitenlandse vraag naar Nederlandse eindproducten kan alleen ontstaan of tot een grotere afzet leiden indien de Nederlandse bedrijven opereren in het buitenland. Bedrijven die uitsluitend in Nederland hun afzetmarkt hebben, zullen dan ook niet direct in de vorm van meer afzet kunnen profiteren van gunstige conjuncturele ontwikkelingen in het buitenland. Indirect kunnen ze uiteraard wel profiteren indien ze toeleverancier zijn voor Nederlandse bedrijven die internationaal handel drijven.

Een indicatie voor de oriëntatie van het Nederlandse klein-, midden- en grootbedrijf op het buitenland verschaft tabel 2. Hieruit volgt dat 19% van het kleinbedrijf in de Nederlandse industrie in 2002 goederen uitvoerde naar het buitenland. Het resterende deel van het industriële kleinbedrijf, zijnde 81%, opereerde dus uitsluitend op de Nederlandse markt. De totale uitvoer van het kleinbedrijf betrof 'slechts' 13% van de totale omzet. Deze percentages staan in schril contrast met de percentages van het grootbedrijf. Voor het grootbedrijf gold in 2002 namelijk dat het overgrote deel van de bedrijven, meer dan 80%, goederen uitvoerde naar het buitenland. Deze uitvoer bedroeg meer dan de helft van de totale omzet van het grootbedrijf. Net als voor Grafiek 4 dient ook hier de opmerking te worden geplaatst dat deze cijfers alleen de Nederlandse industrie betreffen. Naar verwachting zal het contrast tussen klein- en grootbedrijf van ruim 1 staat tot 4 (19:83 of 13:55) nauwelijks worden verkleind indien alle sectoren van de economie, inclusief de overheid, tegelijkertijd zouden worden beschouwd. Sectoren buiten de industrie, zoals de overheid en zorgsector, die minder zijn blootgesteld aan buitenlandse ontwikkelingen en daarmee meer aan de Nederlandse ontwikkelingen, betreffen immers zowel kleine als grote bedrijven.

De afhankelijkheid van het Nederlandse grootbedrijf van ontwikkelingen in het buitenland is dus groot.

Tabel 2 Aandeel uitvoer Nederlandse industrie en aandeel uitvoer in omzet per grootteklasse in 2002

Procenten

	Aandeel uitvoerende industriële bedrijven	Uitvoer in termen van de omzet
Kleinbedrijf	19	13
Middenbedrijf	51	28
Grootbedrijf	83	55

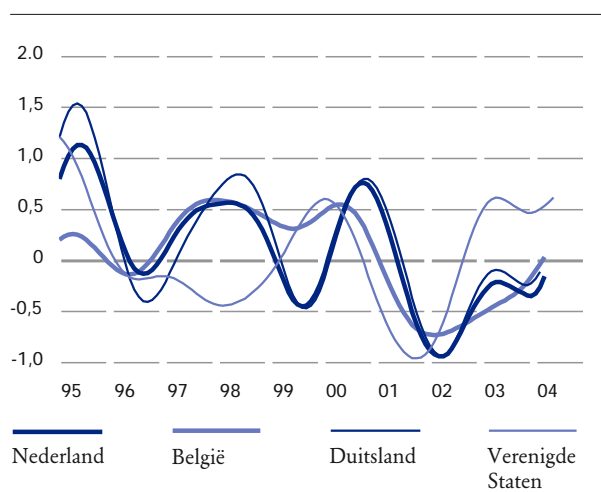
Bron: Notitie *Exportontwikkeling van het industriële MKB*, R. Braaksmas, 2003, Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf.

Momenteel zijn deze ontwikkelingen overwegend goed te noemen. Met name de Amerikaanse economie geeft behoorlijk positieve geluiden af. Deze volgen onder andere uit de getoonde conjunctuurindicatoren in grafiek 5. Ook bij onze directe zuiderbuur, België, is het economische tij redelijk. Nederlandse bedrijven die de vs of België als afzetmarkt hebben, zullen als gevolg hiervan hoogstwaarschijnlijk geen ongunstige resultaten boeken op deze markten. In elk geval zullen deze waarschijnlijk gunstiger zijn dan de resultaten op de Nederlandse afzetmarkt. De Nederlandse economie bevond zich dit jaar immers in een recessie zoals volgt uit het artikel *De Nederlandse economie in 2003-2005: een voorspelling met MORKMON*, elders in dit Kwartaalbericht. Uiteraard zijn uitzonderingen hierop mogelijk en spelen andere factoren, zoals onder andere de prijsconcurrentiepositie, hierbij een rol. Niettegenstaande lijkt het gerechtvaardigd om de algemene conclusie te trekken dat kleine bedrijven met een geringe buitenlandse oriëntatie het zwaarder zullen hebben dan grote bedrijven, op dit betrekkelijk ongunstige moment.

Opmerkelijk is dat onze directe zuiderbuur, die in openheid vergelijkbaar is met Nederland, het omgekeerde fenomeen lijkt te ondergaan. In België lijken met name de kleine bedrijven goed te presteren gedurende een periode die kan worden beschreven als een redelijke conjuncturele ontwikkeling (0,7% en 1,8% bbp-volume-groei volgens de oeso in 2003 en 2004 tegen -0,8% en 0,7% voor Nederland). Met de directe buurlanden van België gaat het economisch gezien minder voor de wind. In vergelijking tot België zien Duitsland

Grafiek 5 Conjunctuurindicatoren Nederland, België, Duitsland en de Verenigde Staten

Jaar-op-jaargroei, procenten

Bron: De Nederlandsche Bank.

en Frankrijk economisch bleker (met respectievelijk -0,1% en 0,2% in 2003) en Nederland beroerd. Ondanks deze verschillen is de economische groei in België echter, historisch ongekend, redelijk. België schijnt de recente terugval in de internationale handel te compenseren door productie voortvloeiend uit de binnenlandse vraag, dus afkomstig van bedrijven die met name op de binnenlandse markt opereren.

Noemenswaardig in dit opzicht is voorts dat de omvang van een bedrijf over het algemeen positief lijkt samen te hangen met de afstand tot het afzetgebied. Dus hoe groter een bedrijf, des te verder de afzetmarkten van de vestigingsplaats van het bedrijf liggen. Hoe kleiner een bedrijf, des te dichterbij huis zijn de afzetmarkten. Zo exporteert het industriële mkb in Nederland 38% naar Duitsland en 27% naar België, tegenover het industriële grootbedrijf dat respectievelijk 'slechts' 25% en 12% naar deze twee directe burens exporteert.² Naar landen buiten de Europese Unie exporteert het grootbedrijf 26% tegen 16% door het mkb. Voor kleinere bedrijven lijkt het daarom belangrijker dat de Belgische en Duitse economie floreren, dan dat zij direct zijn gebaat met de economisch bloeiende vs. Indirect kunnen zij uiteraard wel profiteren indien zij toeleverancier zijn van bedrijven die op het verdere buitenland zijn georiënteerd.

Samenvattend volgt uit het voorgaande dat schommelingen in afzet groter zijn in het klein- dan in het grootbedrijf. Een logisch gevolg hiervan lijkt te zijn dat ook de werkgelegenheidsdynamiek in het kleinbedrijf groter is. Een grotere of kleinere omvang van de afzet zal immers een andere productie, en daarmee een andere behoefte aan arbeid voor deze productie met zich meebrengen. Niettemin kan de dynamiek in de werkgelegenheid ook mede worden bepaald door andere factoren, zoals factoren die voor een grotere flexibiliteit op bepaalde segmenten op de arbeidsmarkt kunnen zorgen. Te denken valt hierbij aan tijdelijke contracten, deeltijdwerk, toegespitste beloningsstructuur of de afwezigheid van collectieve arbeidscontracten.

De meest recente ontwikkelingen tijdens de huidige laagconjunctuur

De statistische informatie in het voorafgaande betrof voornamelijk de periode van 1995 tot en met 2001. Tijdens het overgrote deel van het afgelopen decennium kende Nederland een sterke economische groei, terwijl de economische groei gedurende de beginjaren van dit decennium gematigd was. Naast deze periode

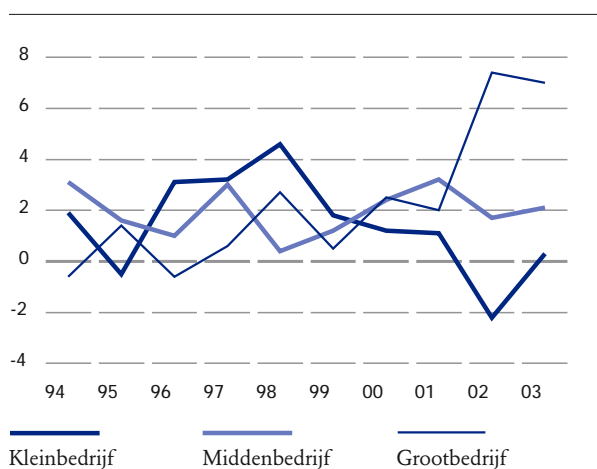
gaat onze nieuwsgierigheid uiteraard ook uit naar de meest actuele ontwikkelingen op het huidige lage punt van de conjunctuurgolf.

De strenge wettelijke procedures rondom bedrijfsvestigingen in Nederland maakt dat het aantal bedrijven in Nederland reeds, zij het met enige onbetrouwbaarheid, bekend is voor het gehele jaar 2003. Grafiek 6 toont de jaar-op-jaargroei van deze zogenoemde 'netto' bedrijvengroei vanaf 1993 tot op heden. Hieruit volgt dat in 2002 en 2003 een grote schaarbeweging plaatsvond tussen de groei van het klein- en het grootbedrijf. Het aantal grote bedrijven nam fors toe terwijl het aantal kleine bedrijven kromp (of nauwelijks groeide). Gedurende de laatste vier jaren van het vorige decennium was de groei van het aantal kleine bedrijven veel sterker dan de groei van het aantal middelgrote en grote bedrijven. In 2000 en 2001 lag de groei van het klein- en grootbedrijf relatief dicht bij elkaar, tussen de 1% en 2,5%. Voor 2003 kan op basis van deze gegevens de conclusie worden getrokken dat bij aanvraag van de vestigingsvergunningen meer grote dan kleine bedrijven optimistisch waren gestemd. In zowel 2002 als 2003 betrof de toename in het grootbedrijf circa 500 bedrijven, waarvan het overgrote deel in de marktsector (handel, horeca, zakelijke dienstverlening). Mogelijk spelen hier fusies en/of overnames of coöperatie-vorming een belangrijke rol. Voorts kunnen deze ontwikkelingen sporen met de aantrekkende internationale conjunctuur waardoor middelgrote bedrijven uit kunnen groeien tot grote bedrijven.

Naast deze 'netto' toename van bedrijven bieden gegevens omtrent bedrijven die hun economische acti-

Grafiek 6 Aantal Nederlandse bedrijven

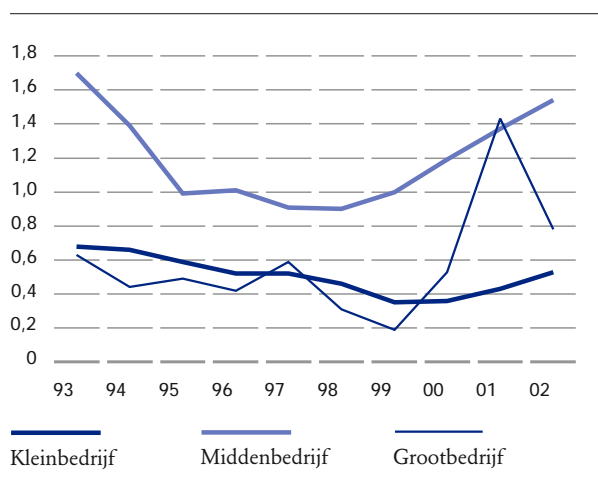
Jaar-op-jaargroei, procenten

Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Grafiek 7 Het aantal faillissementen ten opzichte van het aantal bedrijven in Nederland

Jaar-op-jaargroei, procenten

Bron: Statline, Centraal Bureau voor de Statistiek.

viteiten beëindigden eveneens veel inzicht. Grafiek 7 geeft een opsplitsing naar bedrijfsgrootte van het aantal faillissementen in relatie tot het aantal bedrijven voor de periode 1993-2002. Het betreft hier het aantal uitgesproken faillissementen zonder correctie voor het aantal uitspraken dat wegens verzet of hoger beroep is vernietigd. Deze cijfers geven waarschijnlijk een overschatting van het werkelijke aantal beëindigde bedrijfsactiviteiten vanwege enkel de meting van de gerechtelijke uitspraken, maar anderzijds een onderschatting vanwege het ontbreken van de vrijwillige stopzettingen. Het ontbreken van de vrijwillige stopzettingen zal met name de hier gepresenteerde cijfers van aantallen faillissementen in het kleinbedrijf onderschatten.

Aan het einde van de periode, in 2000-2001, lijkt het aantal faillissementen nagenoeg het spiegelbeeld van de groei van het aantal nieuwe bedrijven. Zo toont grafiek 7 dat in 2002 het aantal faillissementen in het grootbedrijf met 0,8% 0,6 procentpunt lager lag dan in 2001. Deels komt dit lagere percentage door het fors hogere aantal grote bedrijven, maar ook in absolute termen vindt een daling plaats (57 in 2002 ten opzichte van 97 in 2001). Het jaar 2002 lijkt daarmee zowel in termen van bedrijfsvernietiging en (netto) bedrijfscreatie gunstiger dan het jaar 2001. Het aantal faillissementen in het kleinbedrijf is vanaf 1999 als percentage van het aantal bedrijven alleen maar gestegen. Ook in absolute aantallen faillissementen is dit het geval. Dit steeg namelijk van 2.204 naar 3.323 bedrijven. Uit grafiek 6 volgt dat de stijging van het aantal bedrijven sinds dit tijdstip tot aan 2002 ook alleen maar lager uitviel. De stijging van het

aantal faillissementen in het middenbedrijf is zelfs nog sterker en eerder ingezet dan die in het kleinbedrijf. Aan de hand hiervan zou de conclusie kunnen worden getrokken dat het grootbedrijf in 2001 een keerpunt kende terwijl dit in het kleinbedrijf nog niet heeft plaatsgevonden. Een economisch keer ten goede voor het kleinbedrijf, laat staan voor het middenbedrijf dat een nog sterkere toename in het aantal faillissementen door lijkt te maken, is nog niet te bespeuren in deze cijfers.

Het keerpunt ten goede voor het grootbedrijf lijkt ook te worden waargenomen bij de bestudering van de ontwikkeling in openstaande vacatures. Uit grafiek 8 blijkt dat het grootbedrijf een sterke daling in het aantal vacatures doormaakte in 2001. In dit jaar nam het aantal vacatures af van 82.000 naar een kleine 60.000 aan het einde van het jaar. Eind 2001 was de afname van het gemiddelde aantal vacatures over drie kwartalen 7%. Een sterke daling in het aantal vacatures in het klein- en middenbedrijf voltrok zich precies een jaar later met respectievelijk 5% en 5,5%. De nog immer forse daling in het aantal vacatures in het middenbedrijf in 2003 lijkt te stroken met de forse opwaartse tendens in het aantal faillissementen bij dit type van bedrijven. In het grootbedrijf is er nog steeds een daling van het aantal openstaande vacatures sinds eind 2001, zij het dat deze daling leek te zijn gematigd tot ongeveer 2%. In het derde kwartaal van 2003 vond echter wederom een lichte daling plaats. Voor het mkb gold eveneens een verminderde daling sinds het dieptepunt eind 2002. Opmerkelijk hierbij is dat het aantal vacatures in het

tweede kwartaal van dit jaar weer enigszins is toegenomen in het kleinbedrijf. De geringe toename van het aantal bedrijven, het oplopende aantal faillissementen en de inmiddels ruimere arbeidsmarkt hebben dit jaar (tot aan het derde kwartaal) het totale aantal vacatures met 30.000 minder uit laten komen dan vorig jaar op hetzelfde tijdstip. Het niveau van de vacatures in het kleinbedrijf is begin dit jaar teruggebracht tot het niveau eind 1998 dat op 32.000 vacatures lag. Het niveau in het grootbedrijf is met 39.000 vacatures teruggebracht tot het niveau eind 1997.

Samenvattend en concluderend

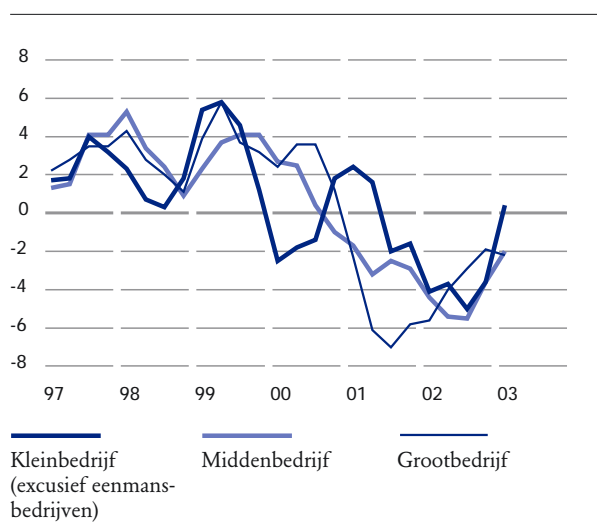
Samenvattend kunnen we constateren dat de verschillen tussen het klein- en het grootbedrijf in een aantal opzichten groot zijn. Zo is de baancreatie en baanvernietiging gemiddeld genomen veel groter in het klein- dan in het grootbedrijf. Dit verschil in werkgelegenheidsdynamiek vertoont een vanzelfsprekende samenhang met de verschillen in schommelingen in de productie. Uit analyses van de conjunctuurcycli voor Nederland opgesplitst in kleinere en grote bedrijven volgt dat kleinere bedrijven beter presteren dan grote bedrijven in economisch goede tijden, maar ook slechter presteren in economisch slechtere tijden. Het kleinbedrijf is dus (veel) minder schokbestendig dan het grootbedrijf. Voorts worden kleine bedrijven uiteraard relatief snel gecreëerd in goede tijden, maar ook relatief snel vernietigd in slechte tijden.

Een ander belangrijk verschil tussen het klein- en het grootbedrijf betreft de samenstelling van hun afzetgebied. Kleine bedrijven blijken dichter bij huis te opereren dan grote bedrijven. Het overgrote deel van de productie van het Nederlandse kleinbedrijf wordt afgezet binnen Nederland. Het Nederlandse grootbedrijf opereert daarentegen overwegend op de buitenlandse markt. Daarbij lijkt te gelden dat de omvang van het bedrijf samenhangt met de afstand tot het afzetgebied. Hoe kleiner het bedrijf, hoe dichter bij huis het de kopers van haar producten vindt. De afhankelijkheid van de binnenlandse ontwikkelingen is dus voor het kleinbedrijf het grootst.

Gezien de huidige toestand van de Nederlandse economie is dit een nadeel. Nederland bevindt zich momenteel immers nog in wat zwaarder weer. Dit laat het Nederlandse kleinbedrijf met haar geringe schokbestendigheid zeker niet ongemoeid. De economische neergang waarin het zich nu bevindt lijkt dieper dan die van het grootbedrijf. De afstand tussen het economisch welbevinden van klein- versus grootbedrijf lijkt daarenboven nog eens te worden vergroot door de conjunctureel betere conditie in

Grafiek 8 Groei van het aantal vacatures in Nederland

Seizoenvrij, driekwartaalsgemiddelde

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek.

de thuislanden van haar handelspartners. Door de sterke internationale afhankelijkheid lijkt het Nederlandse grootbedrijf te kunnen profiteren van de beter presenterende economieën zoals die van overige landen in het eurogebied, van het VK en de VS.

Gezien de omvang van het Nederlandse kleinbedrijf, de werkgelegenheid die ermee gepaard gaat, de functie als doorgroeimotor voor banen en het segment van de beroepsbevolking dat is vertegenwoordigd in het kleinbedrijf mogen de ontwikkelingen in dit deel van de Nederlandse economie niet worden verwaarloosd. Uitgaande van de zwaarte van het tij voor de beide partijen van klein- en grootbedrijf zou meer aandacht voor de eerstgenoemde partij op het huidige punt van de conjunctuurcyclus wenselijk zijn. Het kleinbedrijf opereert immers nu in het zwaardere weer.

¹ Een gedetailleerd verslag hiervan op basis van micro-onderzoek is te vinden in het Onderzoeksrapport wo no. 742 getiteld *Employment dynamics within small, medium and large establishments in the Netherlands at the end of the 1990s: Where and to what extent did job creation and job destruction occur?*, zie website www.dnb.nl/research.
² Zie Bangma en Peeters, 2003, *Kleinschalig ondernemen*, Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf.